

wewnętrzna siła pozwala im mierzyć się z wyzwaniami dla niejednego człowieka bardzo trudnymi i nie do pokonania. Dzieciństwo wyznaczyło im ścieżkę życiową, na której musieli zmierzać się z codziennymi trudnościami aby w dorosłym życiu umieć odnaleźć to czego inni szukają nawet do końca swoich dni. Nie zaprzeczają, iż aby dojść do miejsca w którym znajdują się dziś musieli przejść długą drogę. Zmierzyli się ze swoim „ja”. Skrypt konstrukcyjny, cele jakie sobie postawili i nie zrezygnowali w trakcie ich realizacji pomimo różnych niepowodzeń, pozwoliło im na przejście z etapu dziecka w etap dorosłego w sposób konstruktywny i dojrzały. Tworząc własną hierarchię wartości nie zapomnieli jednak o przeszłości.

Zakończenie

Dojrzałość osobowości polega na umiejętności wglądu w siebie. Umiejętności akceptowania siebie znając swoje słabe i mocne strony. Żyjąc w zgodzie z własnym „ja”, żyje się w prawdzie. Szanując siebie i własne wartości człowiek nie obawia się innych. Wyznaczając ścieżkę własnego życia nie oczekuje rzeczy nierealnych, lecz kieruje się realistycznym obrazem samego siebie. Dorosłość emocjonalna przejawia się pogodą ducha, zadowoleniem z życia, równowagą emocjonalną. Człowiek dojrzały jest zdolny do racjonalnego myślenia w sytuacjach konfliktowych gdyż jego reakcje są adekwatne do zaistniałych zdarzeń. Najważniejszą cechą jest jednak zdolność kochania, a co za tym idzie brania jak również dawania.

Bibliografia

1. Kinney J. (1996), *Zrozumieć alkohol*, Warszawa, s.160 – 161.
2. Sędzicki M. (2003), O potrzebie nowego modelu wsparcia w środowisku lokalnym, W: Kartowicz E., Olubiński A.,(red); *Działania społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku*, Toruń, 375 s.
3. Radochoński M. (1984), *Osobowość antyspołeczna*, Rzeszów, 250 s.
4. Denek K. (1998), *O nowy kształt edukacji*, Warszawa, s.77-80.
5. Meissner K. (1999), *Plciowość człowieka w kontekście wychowania osoby ludzkiej*, Poznań, 44 s.
6. Chłopkiewicz M. (1987), *Osobowość dzieci i młodzieży: rozwój i patologia*, s.11-14.
7. Mach J. (2009), *Kształtowanie osobowości dziecka w rodzinie*, Kraków, s. 6 -13
8. Łobocki M. (2007), *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków, s.42
9. Żak P. (2003), *Gdzie się podziało moje dzieciństwo. O dorosłych dzieciach alkoholików*, Kielce, s. 5-7

PRZEMOC W RODZINIE A ZACHOWANIA OSOBOWOŚCIOWE KOBIEC

Коколус Д., г. Катовице, Польша

Резюме: статья посвящена проблеме насилия в семье. Автор анализирует понятие насилия, его виды и дает общую характеристику этого явления. Насилие в семье рассматривается как негативная семейная ситуация, в результате которой от одного члена семьи страдают все остальные ее члены. В статье приводятся результаты эмпирического анализа личностного поведения женщин, находящихся в ситуации семейного насилия.

Ключевые слова: насилие в семье, явление насилия, насилие по отношению к женщинам, поведение в ситуации насилия, личностное поведение женщин, подвергающихся насилию в семье.

Wstęp

Informacje na temat przemocy w rodzinie jeszcze kilkadziesiąt lat temu pojawiały się rzadko, a większość z nich dotyczyła przede wszystkim stosowania przemocy wobec dzieci; natomiast kwestia przemocy wobec kobiet była rozpatrywana rzadko. Powodem takiego stanu rzeczy były głównie uwarunkowania kulturowe, niewielki udział kobiet w życiu publicznym i patriarchalny model wychowania.

Obecnie przemoc w rodzinie wobec kobiet nie jest już tematem tabu. Pisze się i mówi o niej wiele. Jest tematem stale przewijającym się i rozważanym w dziedzinie polityki, naukowej i społecznej. Jest nagłaśniana medialnie, prowadzone są kampanie mówiące o tym problemie. Dzięki temu społeczeństwo ma świadomość istnienia ogromu nadużyć wobec bliskich, a kobiety zapewnienie, że nie są pozostawione samym sobie, i że zawsze mogą skorzystać ze wsparcia różnych instytucji i służb społecznych.

Pojęcie przemocy

Istnieje wiele definicji przemocy, jednak powszechne postrzeganie przemocy opiera się na założeniu, że jest to zmuszanie jednostki do zachowań niezgodnych z jej własną wolą, i że jest to każdy akt godzący w osobistą wolność jednostki³⁵. Zdarza się, że przemoc i agresja występują jako synonimy. Jednak w literaturze psychologicznej podejmowane są próby oddzielenia obu tych aktów, zakładając, że celem agresji jest zaszkodzenie ofierze, natomiast celem przemocy jest wywarcie na ofiarę wpływu. Ponadto, w

³⁵ I. Pospiszyl (1998), *Przemoc w rodzinie*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 10.

przemocy takie skutki jak: cierpienie, krzywda, zniszczenie mogą być zamierzone jak również nie zamierzone. W obu przypadkach sprawcy przemocy wobec zaistniałej sytuacji są obojętni, pomimo intencjonalności swoich działań. W przemocy nie tylko są naruszane prawa, wolność i dobra osobiste jednostki, ale występuje również osłabienie i niezdolność jednostki do samoobrony.

Trudności z jednoznacznym zdefiniowaniem przemocy wynikają stąd, że przemoc nie jest ani pojęciem naukowym, ani też klinicznym, lecz społecznym, dlatego jego rozumienie będzie się zmieniało wraz ze zmianą sytuacji społecznej³⁶.

Przemoc w bliskich związkach określana jest jako zespół atakujących, nadzorujących i kontrolujących zachowań, które obejmują przemoc fizyczną, przemoc emocjonalną i przemoc seksualną. Jest to spójna całość, ciąg zachowań o charakterze zamierzonym i instrumentalnym, których celem jest zniewolenie ofiary, podporządkowanie jej żądaniom i potrzebom sprawcy, wyeliminowanie jej suwerennych myśli i działań. Nie są to zachowania wymykające się spod kontroli, wybuchy emocji³⁷.

Przemocą wewnątrzrodzinną zawsze są wszystkie negatywne działania w obrębie rodziny, mające na celu dominację i zadawanie cierpień zarówno fizycznych jak i psychicznych przez jednego z jej członków przeciwko pozostałym. Zauważa się, że te drugie są bardziej bolesne i trudniejsze do zaakceptowania i poradzenia sobie z nimi, gdyż najczęściej doświadczane są od osób najbardziej kochanych, najbardziej bliskich, najdroższych. Przemoc narusza prawa i godność jednostki. Wszystkie formy złego traktowania, łącznie z zaniedbywaniem są przemocą. W praktyce biorąc za kryterium stopień surowości czynów dość często dokonuje się podziału przemocy. I tak: krzywdzenie, wykorzystywanie, zaniedbywanie, nakazy pod groźbą, krzyżenie określone są jako łagodniejsze formy przemocy, natomiast zachowania agresywne, o dużym stopniu zagrożenia to najczęściej: czyny z nadużyciem siły, pobicia, poparzenia, gwałty, duszenie, kopanie, grożenie bronią. Wszystkie wymienione akty przemocy niosą za sobą ogrom konsekwencji.

Definicje przemocy w rodzinie mogą mieć charakter bardziej ogólny lub precyzyjny. Odwołują się do społecznych standardów i zasad relacji rodzinnych; jako przemoc wskazane są te zachowania, które nie są z nimi zgodne.

Ogólna charakterystyka zjawiska przemocy w rodzinie

Przemoc domowa jest zjawiskiem powszechnym, jednak jej ujawnienie jest niestety wyjątkowo mało prawdopodobne. Nadal pozostaje ona sprawą wstydliwie ukrywaną i zatajaną, dlatego jej prawdziwe rozmiary nie są znane. Zjawiska przemocy wewnątrzrodzinnej w różnych grupach społecznych występują z porównywalną częstotliwością, a różnice środowiskowe nie dotyczą natężenia przemocy, a jedynie sposobu jej przejawiania. Na przemoc wpływają i generują ją na następne pokolenia przekonania i wartości kulturowe dotyczące funkcjonowania rodziny, przekonania o roli kobiety, mężczyzny i dziecka w tym związku, relacje między kobietą i mężczyzną, system dominacji i uległości w rodzinie³⁸.

Akty przemocy wewnątrzrodzinnej przebiegają w trzech następujących po sobie fazach zwanych cyklami przemocy; mają swoją dynamikę i powtarzają się, nie są zatem czynem jednorazowym. Przemoc domowa rozpatrywana jest z punktu widzenia ofiary, sprawcy i świadka przemocy, jako całość oddziaływań osób bezpośrednio i pośrednio w niej uczestniczących, a także miejsce, w którym została dokonana.

Ofiarą przemocy jest najczęściej osoba dorosła, która ma możliwość obrony przed agresorem ale posiada zbyt niską samoocenę, biernie mechanizmy radzenia sobie w sytuacji przemocy, często jest podporządkowana partnerowi, niezdolna do obrony, przepełniona niepokojem, lękiem lub jest w depresji. Bywa, że czasami jest wyizolowana społecznie z wyuczoną bezradnością. Nierzadko jest trudna w kontakcie, zagubiona, nie zawsze chce lub umie z tej pomocy skorzystać. Ze względu na swoją bezradność, bezwolność i przyzwalanie na przemoc budzi zarówno współczucie jak i złość. Niestety ofiarami przemocy są również dzieci.

Sprawcy przemocy w rodzinie najczęściej skutecznie ukrywają swoje prawdziwe oblicze i manipulują zarówno swoimi ofiarami, jak i otoczeniem, i osobami próbującymi interweniować. Wykorzystują różne sposoby mające w konsekwencji zmniejszyć wagę popełnionych czynów. Świadcami przemocy są osoby nie uczestniczące w akcie przemocy, ale które najczęściej pozostają w bliskich kontaktach z ofiarą i sprawcą przemocy. Najczęściej są to osoby mieszkające najbliżej, sąsiedzi, znajomi i osoby spokrewnione- rodzina bliższa jak i dalsza.

Rodzaje przemocy w rodzinie

W przemocy wewnątrzrodzinnej najczęściej wyróżnia się cztery formy złego traktowania jednostki: przemoc fizyczna, znęcanie emocjonalne i psychiczne, wykorzystywanie seksualne i zaniedbywanie. Inny

³⁶ Т. Сенько (2002), *Психология взаимодействия. Часть четвертая. Истоки агрессивного поведения детей*. Минск: Изд-во Карандашев, с. 11-39.

³⁷ А. Ліпowska – Teutsch (1998), *Wychować wyleczyć wyzwolić*, Warszawa, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, s. 12.

³⁸ Zob: Т. Сенько (2002), *Передача агрессивности от поколения к поколению...*, с. 88-91; J. Mazur (2002), *Przemoc w rodzinie teoria i rzeczywistość*, Warszawa, s. 93.

podział to: przemoc fizyczna, przemoc seksualna, przemoc psychiczna, przemoc strukturalna i ekonomiczna³⁹. Pewne formy przemocy występują samodzielnie, ale większość z nich niestety łącznie. Trudno sobie wyobrazić, że wykorzystywana seksualnie kobieta nie doznaje jednocześnie przemocy fizycznej i psychicznej, a kobieta maltretowana nie doznaje upokorzenia. Dlatego podział rodzajów przemocy ma charakter umowny i odnosi się bardziej do stopnia natężenia złego traktowania członków rodziny.

Stwierdza się również, iż zaniedbywanie emocjonalne i fizyczne bliskich, często stanowi preludeum do ich aktywnego krzywdzenia psychicznego, fizycznego lub seksualnego⁴⁰. Znajomość faktu zależności i współwystępowania wszystkich rodzajów przemocy jest bardzo ważna w strategiach podejmowania działań zapobiegawczo – wspierająco - interwencyjnych.

Przemoc fizyczna to różnorakie, intencjonalne formy działania, z którymi wiąże się ryzyko uszkodzenia ciała, przy czym może do niego dojść, bądź nie. Mianem przemocy fizycznej określane są nieprzypadkowe obrażenia poniesione w wyniku przemocy ze strony sprawcy, z którym ofiara pozostaje w bliskich relacjach, a także wszystkie obrażenia, które nie są skutkiem wypadku⁴¹.

Przemoc psychiczna (znęcanie psychiczne, krzywdzenie psychiczne) jest formą przemocy niezwykle trudną do udowodnienia, najbardziej utajnioną i zdradliwą, gdyż nie pozostawia widocznych śladów, ale jej skutki są długotrwałe i często właśnie ta forma krzywdzenia bliskich pozostawia długoletnie urazy w psychice. W przemocy psychicznej zamiarem sprawcy jest pozbawienie ofiary mocy i siły do podejmowania działań w obronie własnej. Znęcanie psychiczne jest tą formą przemocy, która zwykle towarzyszy innym wcześniej wspomnianym: przemocy fizycznej, seksualnej i zaniedbywaniu.

Przemocą seksualną są wszelkiego rodzaju nadużycia seksualne podejmowane wbrew woli osób krzywdzonych nie uwzględniające ich uczuć i doznań. Są formą agresji połączonej z upokorzeniem i upodleniem drugiego człowieka, której towarzyszą często obelgi i drwiny, i przemoc fizyczna. Kobiety-ofiary nadużyć seksualnych często postrzegają otoczenie i świat jako miejsce groźne i niepojęte, a siebie same jako osoby bezsilne, winne i pozbawione wszelkich wartości. Wykazują rezygnację i tolerowanie przemocy i cierpienia oraz bezsilność w podejmowaniu prób zmiany swojej sytuacji. Kobiety wykorzystywane seksualnie cechuje nieufność i wrogość, niezdolność do nawiązywania nowych kontaktów, trudność wyznaczania swojego terytorium i budowania granic, a także nieumiejętność wyraźnego mówienia „nie”⁴².

Okolicznością sprzyjającą stosowaniu wszystkich form przemocy jest zależność ofiary od sprawcy. Dlatego niekwestionowaną wydaje się opinia, że najbardziej narażone na przemoc są jednostki słabsze, z niższymi możliwościami samoobrony. Przejawy różnych form przemocy w rodzinie wobec kobiet w zasadzie nie występują osobno. Jakikolwiek by nie były niewłaściwe zachowania wobec bliskich - kobiet, nierzadko powodują ciężkie urazy zarówno fizyczne jak i psychiczne (te drugie często są nie uświadomione), a także naruszenie osobistej mocy ofiary. Można w tym miejscu stwierdzić, że ofiara żyje w kole przemocy. Sprawia ono, że nie tylko nie potrafi się z niego wydostać, ale również nie ma możliwości normalnego funkcjonowania. Uświadomienie sobie istnienia takiego koła przemocy wewnątrzrodzinnej z wszystkimi osobami uwikłanymi w nią, oraz jego oddziaływania na ofiarę, pomaga w rozumieniu podstaw takich zachowań. Wówczas zrozumienie reakcji ofiary jest bardziej realne, a przez to możliwość udzielenia jej pomocy bardziej oczywista.

Zachowania osobowościowe kobiet pozostających w środowisku przemocy wewnątrzrodzinnej

Autorska analiza empiryczna dotyczy zachowań osobowościowych kobiet doświadczających przemocy w rodzinie, a jej celem jest przedstawienie wyników obserwacji i samooceny tychże zachowań na podstawie Badania Zachowań Osobowościowych (BZO). Zachowanie osobowościowe to takie zachowanie, którego podstawą są z jednej strony zwroty jednego człowieka do drugiego-są one bezpośrednimi lub skrytymi roszczeniami, z drugiej strony-odpowiedzi na te zwroty-są one bezpośrednim lub skrytym ich uznaniem. Głównym zadaniem badania zachowania osobowościowego jest uzgodnienie wzajemnych obowiązków i praw uczestników interakcji. „Podstawą metody diagnostyki zachowania osobowościowego są parzyste charakterystyki stosunków człowieka do człowieka: dominacja-podporządkowanie i pozytywność-negatywność. Charakterystyczną cechą dominacji jest kierowanie otoczeniem, podporządkowania-dostosowanie się do niego. Pozytywność oznacza motyw przyciągania i wyraża się w poczuciu sympatii do otoczenia. Negatywność oznacza motyw odrzucania i wyraża się w poczuciu antypatii do otoczenia”⁴³.

³⁹ B. Gruszczyńska (2007), *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawno kryminologiczne*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp.z o.o., s. 22.

⁴⁰ E. Jarosz (2005), *Przemoc w rodzinie- analiza zjawiska*, W: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom IV P, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

⁴¹ J. Mazur (2002), *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, s. 41.

⁴² A. Lipowska – Teutsch (1998), *Wychować wyleczyć wyzwolić*, Warszawa: Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, s. 50.

⁴³ Zob: T. Senko (2005), *Ogólna charakterystyka metody diagnozy zachowania osobowościowego*. W: *Zagadnienia społeczne: Wychowanie regionalne, opieka socialna, pomoc psychologiczna: Oświata i kultura na Podbeskidziu*. Tom 2, Bielsko-Biala, Wyd.

Badanie Zachowań Osobowościowych to metoda przeznaczona do badania zachowań osobowościowych jednostki w procesie współdziałania między ludźmi oraz do badania samej dynamiki tegoż procesu współdziałania jednostek. Może być stosowana w formie oceny eksperta i w formie samooceny⁴⁴.

W oparciu o metodę „Badania Zachowań Osobowościowych” możemy uzyskać następujące informacje:

1) jak często u respondenta występują różne formy zachowania osobowościowego,
2) co najczęściej jest zauważalne w zachowaniu osobowościowym respondenta: dominowanie (pozytywne lub negatywne), podporządkowanie (pozytywne lub negatywne), zachowania pośrednie lub zachowania bezpośrednie, emocjonalność lub racjonalność,

3. jaka jest aktywność badanej osoby w obserwowanych formach zachowania⁴⁵.

Dokonując badania zachowań osobowościowych kobiet pozostających w środowisku przemocy w rodzinie uzyskano następujące wyniki:

1. w relacji kobiety doświadczające przemocy – rodzina (ocena eksperta) najczęściej występującą formą zachowania osobowościowego była pozytywna dominacja (36,7% badanych)). Oznacza to, że kobiety doświadczające przemocy w kontaktach ze swoją rodziną pomagają jej, chwala, ukierunkowują i kierują nią. Takie postawy w stosunku do swojej rodziny przejawia jednak zdecydowanie mniej niż połowa z 30 kobiet biorących udział w badaniu;

2. w relacji rodzina - kobiety doświadczające przemocy (ocena refleksyjna) najwyżej punktowane było pozytywne podporządkowanie (56,7%). Oznacza to, że tylko niewiele ponad połowa rodzin, w których istnieje problem przemocy, w kontaktach z kobietami jest posłuszna, zgadza się, angażuje i ufa;

3. w relacji kobiety doświadczające przemocy - kobiety doświadczające przemocy (samoocena) najczęściej występuje pozytywne podporządkowanie (40%). Oznacza to, że kobiety są wobec siebie posłuszne, angażują się i ufają sobie, są zgodne z samą sobą. Wynik ten jednak wskazuje, że takiej samooceny dokonuje zdecydowanie mniej niż połowa spośród 30 ankietowanych kobiet;

4. W relacji kobiety doświadczające przemocy – rodzina zdecydowana większość ankietowanych kobiet (96,7% badanych) charakteryzuje się średnim poziomem aktywności. Oznacza to, że kobiety pomimo doświadczanej przemocy wewnątrzrodzinnej w zdecydowanej większości wywiązują się z obowiązków wobec bliskich;

5. W relacji rodzina – kobiety doświadczające przemocy większość badanych rodzin (83,3%) charakteryzuje się średnim poziomem aktywności. Zatem wyniki badań wskazują, że w większości rodzin relacje między członkami rodziny a kobietami, wobec których stosowana jest przemoc są tylko umiarkowane;

6. W relacji kobiety doświadczające przemocy – kobiety doświadczające przemocy (samoocena) podobnie jak w obu poprzednich ocenach aktywności, zdecydowana większość badanych kobiet (90 %) charakteryzuje się średnim poziomem aktywności. Oznacza to, iż pomimo doświadczania przemocy w środowisku domowym, kobiety dokonując samooceny swoich postaw, własną aktywność oceniają jako średnią.

Wnioski

Doświadczanie przez kobiety w rodzinie różnych form przemocy pociąga za sobą wiele konsekwencji bezpośrednich i odległych w czasie. Następstwa te mogą obejmować sferę psychiczną, fizyczno-zdrowotną i społeczną. Są o tyle trudniejsze do przewyciężenia, iż dokonywane są najczęściej przez najbliższe, najbardziej kochane osoby.

Dokonując empirycznej analizy zachowań osobowościowych kobiet doświadczających przemocy w rodzinie, przedstawiono wyniki obserwacji i samooceny tychże zachowań.

СТИГМАТИЗАЦИЯ И СЕМЬИ РАЗЛИЧНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Пухальская Т.Н., г. Витебск, Беларусь

Резюме: в статье представлен теоретический анализ феномена стигматизации, его видов и типов. Стигма – ситуация, когда индивид считается неспособным к полноценной социальной жизни. Стигматизация представляет собой явление, состоящее в «навешивании» негативных ярлыков, дискредитирующих индивида в глазах окружающих и вызывающих его стойкую социальную изоляцию и отсутствие готовности взаимодействовать с ним на равных. Проводится анализ нормативно-правовой базы Республики Беларусь по проблеме социально-опасного положения, в результате кото-

ATH, s. 219–224; T. Senko (2007), *Ogólna charakterystyka metody zachowania osobowościowego*, W: Studia psychologiczno-pedagogiczne, Tom I, Red. J. Karandaszew, Bielsko-Biała, Wydawnictwo WSA, s. 219.

⁴⁴ T. Senko (2007), *Ogólna charakterystyka metody...*, s. 225.

⁴⁵ Tamże, s. 228.